

343.52/.53:73/76

KRIJUMČARENJE I ILEGALNA TRGOVINA KULTURNIM DOBRIMA

Prof. dr Hana Korać*
MSc Minela Amidžić*

Apstrakt

Krijumčarenje i ilegalna trgovina kulturnim dobrima predstavlja složen lokalni i međunarodni problem koji po svom karakteru spada u organizovani privredni kriminalitet. Obzirom na ogroman napredak nauke i tehnologije, kriminalne grupe su usavršile svoj modus operandi s ciljem sticanja značajne protivpravne imovinske dobiti. Krijumčarenje kulturnih dobara kao prekogranična kriminalna aktivnost podrazumijeva saradnju organizovanih kriminalnih grupa na međunarodnom nivou. Iako ova vrsta kriminaliteta dijeli jako puno sličnih karakteristika sa drugim oblicima organizovanog kriminaliteta, ipak postoje znantne razlike između istih. Pažnja naučne javnosti je uglavnom usmjerena ka zakonskoj legislativi, načinima zaštite objekata u kojima se nalaze umjetnine i drugim mjerama prevencije, a ono što je neophodno je prvo provesti detaljna istraživanja da bi se uopšte moglo ukazati na one mjere koje će biti efikasne u borbi protiv ove vrste kriminaliteta. Nezakonita trgovina kulturnim dobrima nanosi nenadoknadive štete kako samim dobrima tako i kulturnoj baštini nacionalnih, plemenskih, autohtonih ili drugih zajednica, kao i baštini svih naroda, a posebno pljačkanjem arheoloških nalazišta što za rezultat ima nenadoknativ gubitak arheološkog, historijskog i naučnog nasljeđa.

Ključne riječi: krijumčarenje kulturnih dobara, ilegalna trgovina kulturnim dobrima, organizovani kriminalitet, organizirane kriminalne grupe

Pojam krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima

Zaštita kulturne baštine je od velikog značaja za očuvanje identiteta nekog društva, promovišući razumijevanje različitosti kultura za dobrobit cijelog čovječanstva i napredak civilizacije. Kulturna dobra predstavljaju tvorevine materijalne i duhovne kulture i neizbježan su dio identiteta svake države. Pod kulturnim dobrima, koja mogu biti materijalna i nematerijalna, podrazumijevamo arheološka nalazišta, prostorne kulturno-historijske cjeline, znamenita mjesta ili spomen obilježja, djela sa umjetničkim svojstvima, duhovno i materijalno narodno stvaralaštvo, manifestacione vrijednosti, te ustanove kulture kao što su muzeji,

* Vanredni profesor Pravnog fakulteta u Kiseljaku, Univerzitet u Travniku, korachana@yahoo.com.

* MUP Kantona Sarejevo, Bosna i Hercegovina.

galerije, kulturni centri, itd. Kulturna dobra imaju svoj umjetnički, kulturni i historijski značaj, pri čemu pod materijalnim kulturnim nasljeđem podrazumijevamo pokretna i nepokretna kulturna dobra. Pod materijalnim kulturnim dobrima podrazumijevamo građevine iz različitog historijskog razdoblja, historijska područja, industrijsko nasljeđe, kulturne pejzaže i ruktvorine. Nematerijalna kulturna dobra obuhvataju tradiciju, način života, religijske aktivnosti, osjećaj za zajednicu i socijalne strukture, razne oblike i pojave duhovnog stvaralaštva koji se prenose predanjem ili na drugi način kao što su jezik, govorni dijalekti, usmena predanja, te folklorno stvaralaštvo u koje spadaju igre, muzički obredi i običaji.

Pokretna kulturna dobra mogu biti:

1. predmeti od vrijednosti i umjetnine koji se nalaze u muzejima, galerijama, bibliotekama, kulturnim centrima i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama, državnim i upravnim tijelima, kao i u privatnim zbirkama građana;
2. inventar vjerskih objekata i predmeti koji se nalaze u njima;
3. djela sa umjetničkim svojstvima i arhivski materijali (zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi, djela dramske, muzičke i filmske umjetnosti, arheološki nalazi);
4. antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna;
5. rijetke i stare knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i slično;
6. oruđe, oružje, namještaj i odjeća;
7. prijevozna sredstva, uređaji i predmeti koji svjedoče razvitku nauke i određenom periodu razvoja zemlje;
8. dokumentacija o kulturnim dobrima.

Krijumčarenje i ilegalna trgovina kulturnim dobrima predstavlja složen lokalni i međunarodni problem koji po svom karakteru spada u organizovani privredni kriminalitet. *Abadinsky* organizovani kriminalitet definiše kao neideološko udruženje određenog broja lica, koja među sobom ostvaruju vrlo bliske društvene interakcije, organizovano na hijerarhijskoj osnovi od najmanje tri ranga, a s ciljem obezbjeđenja profita i moći kroz niz nezakontitih aktivnosti.¹ Krijumčarenje kulturnih dobara je u posljednjih par godina zaokupilo pažnju naučne javnosti iz razloga što su kulturna dobra sve češća meta aktivnosti velikog broja organiziranih kriminalnih grupa² zbog njihove materijalne i kulturne vrijednosti, a pribavljaju se najčešće vršenjem imovinskih krivičnih djela i krivičnim djelom pronevjere. Obzirom na ogroman napredak i svakodnevno korištenje dostignuća nauke i tehnike, kriminalne grupe su usavršile svoj modus

¹ Abadinsky H., "Organized Crime", Third Edition, Chicago, 1990, str. 1-6.

² Organizovana kriminalna grupa označava kriminalnu grupu od tri ili više lica, koja postoji u izvjesnom vremenskom periodu i koja djeluje sporazumno u cilju činjena jednog ili više teških krivičnih djela utvrđenih u skladu sa ovom konvencijom, s namjerom da posredno ili neposredno ostvari finansijske ili druge materijalne koristi. Čl. 1, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, 2000. godina.

operandi s ciljem sticanja značajne protivpravne imovinske dobiti. Krijumčarenje kulturnih dobara kao prekogranična kriminalna aktivnost podrazumijeva saradnju organizovanih kriminalnih grupa na međunarodnom nivou. Padom komunizma i početkom tranzicionog perioda intenziviralo se krijumčarenje kulturnim dobrima na Balkanu. Putevi i načini krijumčarenja kulturnih dobara su uglavnom isti ili slični kao i putevi kod drugih vidova krijumčarenja sa prilagođenošću specifičnostima kulturnih dobara.³

Začajniju naučnu i javnu pažnju ovaj kriminalitet dobija 80-tih godina, jer su prije 80-tih nelegalne aktivnosti u vezi sa kulturnim dobrima uglavnom vršili pojedinci, a ne grupe, te u tom periodu isti nije imao karakteristike organizovanog kriminaliteta⁴ Nezakonita trgovina kulturnim dobrima nanosi nenadoknadive štete kako samim dobrima tako i kulturnoj baštini nacionalnih, plemenskih, autohtonih ili drugih zajednica, kao i baštini svih naroda, a posebno pljačkanjem arheoloških nalazišta što za rezultat ima nenadoknativ gubitak arheološkog, historijskog i naučnog nasljeđa. Navedeni oblik kriminaliteta je, po svojoj prirodi, prekograničnog karaktera, jer je osnovni smisao krađe i ilegalne trgovine kulturnim dobrima u sticanju takvih predmeta u njihovoj prodaji u nekoj drugoj državi. Krijumčarenjem se umjetnine prenose preko granice, tako da ih carinici i policija tokom kontrole prelaženja granice ne otkriju. Nerijetko, nakon krađe, organizovane kriminalne grupe pribjegnu maskiranju umjetnina i modifikovanju istih u neki drugi, manje vrijedan predmet. Upozorava se da su mjesta koja su najčešća meta djelovanja organiziranih kriminalnih grupa i nelegalnih aktivnosti arheološki lokaliteti i vjerski objekti. Očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara provodi se izradom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihovog prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama.

Država Bosna i Hercegovina je za vrijeme ratnih zbivanja i postratnom periodu predstavljala pogodno tlo za djelovanje organiziranih kriminalnih grupa u oblasti krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima i umjetninama obzirom na ratna zbivanja i ekonomsku nerazvijenost zemlje, koja je u procesu tranzicije i pod uticajem globalizacije postala meta djelovanja istih. Smatra se da je u toku i periodu nakon rata došlo do velikog gubitka kultuno-historijskog blaga Bosne i Hercegovine, a obzirom da se pažnja ovom problemu nije posvetila na vrijeme, nemoguće je utvrditi stvarnu zastupljenost i gubitke koje je Bosna i Hercegovina pretrpjela u prošlom periodu.

Provedeno je jako malo istraživanja na temu krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima i umjetninama. Sva dostupna literatura je uglavnom deskriptivnog karaktera, a rezultata empirijskih istraživanja je jako malo. Iako ova vrsta kriminaliteta dijeli jako puno sličnih karakteristika sa drugim oblicima organizovanog kriminaliteta, ipak postoje znatne razlike između istih. Pažnja

³ Lakić, D., "Krijumčarenje kulturnih dobara kao oblik prekograničnog kriminala", Revija za bezbjednost, 2009. str. 5.

⁴ Samardžić, Renata. 2005. Organizovani kriminalitet i nelegalne aktivnosti u vezi sa kulturnim dobrima, Stručni skup: Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite, Beograd: Policijska akademija.

naučne javnosti je uglavnom usmjerena ka zakonskoj legislativi, načinima zaštite objekata u kojima se nalaze umjetnine i drugim mjerama prevencije, a ono što je neophodno je prvo provesti istraživanja da bi se uopšte moglo ukazati na one mjere koje će biti efikasne u borbi protiv ove vrste kriminaliteta. Prema rezultatima istraživanja Nezavisne novinske agencija (ONASA) iz 2007. godine, a koje je nastalo u okviru programa "Istraživačko novinarstvo i organizirani kriminal" NetNovinar trening centra Mediacentra Sarajevo i Centra za istraživačko novinarstvo Zagreb, u BiH od 1990. godine nema organizirane zaštite kulturno-historijskog blaga. Autori ovog istraživanja smatraju da je svijest o značaju kulturno-historijskog naslijeđa nedovoljno razvijena u regionu, a zbog rata i ratnih stradanja, ovo pitanje je u BiH još više zanemareno. Rezultati ukazuju i na to da je policija do 2007. godine, uključujući i vrijeme ratnih dejstava, registrovala samo jednu krađu umjetničkih predmeta iz muzeja (Muzej Republike Srpske u Banja Luci), te su u BiH verifikovane brojne krađe slika i drugih umjetnina iz privatnih kolekcija i ateljea, u kojima je nestao veliki broj umjetničkih dijela, ogromne umjetničke, ali i finansijske vrijednosti. Mišljenja su da se prodaja raznovrsnih predmeta iz porodice kulturnog blaga BiH praktično neometano odvija na "crnom tržištu", kako bi se izbjeglo plaćanje poreza i naknada državi. Uvoz i izvoz i prijenos svojine na dobrima pokretnog naslijeđa regulisana su međunarodnom Konvencijom o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara iz 1970. godine, koju je BiH ratifikovala 1993. godine. Prema ovoj konvenciji, države članice obavezuju se, između ostalog, da zabrane iznošenje sa svoje teritorije kulturnih dobara uz koja nije priloženo uvjerenje o izvozu, da zabrane uvoz kulturnih dobara ukradenih iz muzeja ili sa javnog ili vjerskog spomenika ili iz kakve slične ustanove sa teritorije druge države potpisnice ove konvencije, sprečavaju nabavku kulturnih dobara koja potiču iz drugih država i koja su nezakonito izvezena, da zabrane prisilan prenos svojine, zabrane prenos svojine kojim se potpomaže nezakoniti izvoz ili uvoz kulturnih dobara, te da svojim krivičnim zakonima predvide kazne za osobe koje prekrše navedene zabrane.

Krivična djela iz domena krijumčarenje i trgovine kulturnim dobrima se vrše na različite načine, a najčešće pronevjerama, zloupotrebom službenog položaja, primanjem mita, primanjem falsifikata i/ili davanjem falsifikovanog djela, a u cilju prisvajanja originala, daljoj prodaji i slično. U oblasti prisvajanja, prikrivanja, krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima, prisutni su i individualni oblici kriminalnog djelovanja, ali su prostranjeniji organizovani obilci kriminalnog djelovanja, ovisno od tržišne vrijednosti kulturnog dobra.

Oblici i načini prisvajanja kulturnih dobara

Prema mišljenju pojedinih autora, kriminalne aktivnosti organiziranih kriminalnih grupa koje se bave krijumčarenjem i ilegalnom trgovinom kulturnih dobara se temelje na tri stajališta. Prema prvom stajalištu, počinitelji posjeduju zavidan stepen znanja o umjetninama i znaju njihovu stvarnu vrijednost, što je

rijedak slučaj obzirom na profile pripadnika kriminalnog miljea. (Steffensmaier, 1986). Drugo, počinitelj radi po narudžbi i posjeduje listu potencijalnih predmeta za krađu, što je mnogo svojstvenije za ovu vrstu kriminaliteta od prethodnog stajališta. Treće stajalište je da počinitelji krađu predmete koji djeluju vrijedno i iz iskustva znaju da su određeni predmeti u potražnji i da će dobro profitirati.

Kriminalna djelatnost kulturnim dobrima se organizuje na različite načine:

1. poznat kupac (ljubitelj vrijednosti, ona lica koja naručuju određeno kulturno dobro)
2. posrednici u razmjeni – otuđenju kulturnih dobara
3. nepoznat kupac

Pojedini autori su istraživali motive i subjektivnu procjenu počinitelja prilikom izvršenja krivičnih djela vezanih za krađu, ilegalnu trgovinu i krijumčarenje kulturnim dobrima i umjetninama, pri čemu subjektivna procjena istih uključuje:

1. motiviranost počinitelja procjenom o stvarnoj vrijednosti predmeta krađe;
2. procjena o potražnji za predmetom i koliko ga je lako prodati;
3. procjena visine profita koji će se steći prodajom ukradene umjetnine.

Kulturna dobra se prisvajaju kriminalnom djelatnošću koja ima sljedeće oblike:

1. Krivična djela kod kojih je kupac oduzetih predmeta poznat unaprijed. Ova djela najčešće organizuju posrednici iz zemlje ili inostranstva, pri čemu se organizuju posebni izvršioци, profesionalci koji rijetko ostavljaju materijalne tragove zbog čega ih je teško otkriti koji odmah nakon učinjenog krivičnog djela predaju kulturno dobro organizatoru i primaju dogovorenu nadoknadu.

2. Krivična djela kod kojih je kupac nepoznat i najčešće se radi o licima koja su došla iz inostranstva ili su u sprezi sa organizovanom kriminalnom grupom u zemlji, sa namjerom da prokrijumčare kulturno dobro u inostranstvo i tamo ga prodaju.

Međunarodni pravni okvir

Međunarodni instrumenti koji se na posredan ili neposredan način bave ovom problematikom su *Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1945. godine (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention)*⁵, zatim UNESCO-va (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje,

⁵ U smislu ove Konvencije, kulturnim dobrima se, bez obzira na njihovo porijeklo ili njihovog vlasnika, smatraju: a) pokretna ili nepokretna dobra od velike važnosti za baštinu naroda, kao što su spomenici arhitekture, umjetnički ili istorijski spomenici, bilo vjerski ili svjetovni; arheološki lokaliteti; skupovi građevina koji su kao cjeline istorijski ili umjetnički zanimljivi; umjetnička djela; rukopisi, knjige i drugi umjetnički, istorijski ili arheološki zanimljivi predmeti; naučne zbirke i važne zbirke knjiga, arhivske građe ili reprodukcija gore definisanih dobara; b) zgrade čija

znanost i kulturu) *konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara* iz 1970. godine koja nije podrazumijevala retroaktivno djelovanje. *Evropska konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima (Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, cultural objects, private international law)* usvojena u Rimu 1995. godine. Ova konvencija prvi put, na međunarodnom nivou, utvrđuje načelo pravne zaštite nacionalne kulturne baštine i omogućava eventualnu mogućnost povratka ukradenih i ilegalno izvezenih predmeta. Značajno je spomenuti i *Evropsku kulturnu konvenciju*, usvojenu u Parizu 1954. godine, *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* iz 2003. godine, *Konvenciju o zaštiti podvodne kulturne baštine*, te *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, UNESCO, 2005.

Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba

Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, s pripadajućim Pravilnikom i Protokolom, usvojena pod okriljem UNESCO-a 14. maja 1954. godine u Hagu, predstavlja standard država potpisnica koje su konstatovala da je očuvanje kulturnog naslijeđa od velike važnosti za sve narode svijeta i da je neophodno osigurati ovom naslijeđu međunarodnu zaštitu. Razvoj međunarodnog sistema zaštite kulturnih i prirodnih dobara doživljava svoj procvat poslije Drugog svjetskog rata iz razloga što su u toku oružanih sukoba bila nanosena ozbiljna oštećenja kulturnim dobrima. Vođene principima zaštite kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, koji su postavljeni u Haškim konvencijama iz 1899. i 1907. godine i Vašingtonskom Paktu od 15. aprila 1935. godine, potpisnice su konstatovala da bi zaštita ovih dobara mogla biti efikasna samo ako je organizovana za vrijeme mira i to kako nacionalnim, tako i međunarodnim mjerama, te su se usaglasile da preduzmu sve moguće mjere u cilju zaštite kulturnih dobara bez obzira kojem narodu ona pripadala. Visoke strane ugovornice su se obavezale da još za vrijeme mira, u svoje vojne pravilnike ili instrukcije unesu odredbe kojima bi se osiguralo ispunjavanje ove Konvencije, kao i da, za vrijeme mira, vaspitaju osoblje svojih oružanih snaga da poštuju kulturu i kulturna dobra svih naroda.

Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara

Usvojena u Parizu, 14. novembra 1954. godine od strane Generalne konferencije UNESCO-a, *Konvencije o mjerama za zabranu i sprečavanje*

je glavna i stvarna namjena očuvanje ili izlaganje kulturnih dobara definisanih u tački a), kao što su muzeji, velike biblioteke, mjesta čuvanja arhivske građe kao i skloništa namijenjena sklanjanju pokretnih kulturnih dobara definisanih u tački a) u slučaju oružanog sukoba; c) sjedišta koja sadrže znatnu količinu kulturnih dobara definisanih u tačkama a) i b), nazvana "spomenička središta". Čl. 1, Glava I Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, 1954. godina.

nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara nastala je u potrebi za zaštitom i zabranom nedozvoljenog uvoza i izvoza kulturnih dobara, čije se članice obavezuju na borbu protiv krivičnih djela kulturnih dobara, smatrajući da razmjena kulturnih dobara između naroda obogaćuje kulturni život svih naroda i predstavlja uzajamno poštovanje i razumijevanje među istim.

Konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima

U smislu ove Konvencije, kulturna dobra su oni predmeti koji su na vjerskoj ili svjetovnoj osnovi važni za arheologiju, prahistoriju, historiju, književnost, umjetnost ili nauku. Konvencija je namijenjena da olakša restitucije ukradenih kulturnih dobara i povrat kulturnih dobara odnesenih s teritorije države ugovornice suprotno njenom zakonodavstvu koje uređuje izvoz kulturnih dobara sa svrhom zaštite njene kulturne baštine. S obzirom na stalni porast protivpravne djelatnosti u vezi s kulturnim dobrima, *Konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima* stvorena je u sklopu Međunarodnog instituta za unifikaciju privatnog prava sa sjedištem u Rimu (UNIDROIT).

UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law) konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima, usvojena 24. juna 1995. godine, predstavlja važan doprinos uspješnijoj međunarodnoj zaštiti kulturnih dobara, jer protivpravna djelatnost međunarodnih krađa i ilegalnog izvoza kulturnih predmeta poprima sve šire razmjere tako da pojedini istraživači smatraju je po obimu poslova odmah iza ilegalne trgovine narkoticima. Prema nekim starijim podacima godišnja trgovina međunarodnih krađa kulturnih dobara procjenjuje se na 2 do 6 milijardi USD. Konvencija se bavi postojanjem pravnih sredstava, poput naknade štete, potrebnih za efikasniju restituciju i povrat u nekim državama i ne podrazumijeva da se takva pravna sredstva trebaju usvojiti u drugim državama.

Ovom Konvencijom se pokreće proces koji će pojačati međunarodnu kulturnu saradnju i očuvati odgovarajuću ulogu zakonite trgovine i međudržavnih sporazuma o kulturnoj razmjeni.

Krivična djela u vezi sa umjetninama

Izraz "krivična djela u vezi sa umjetninama" je analogan engleskom nazivu "art crime", a koji se odnosi na kriminalne djelatnosti koje se odvijaju u okviru muzeja, galerija i ateljea. Krivična djela u vezi sa umjetninama se mogu podijeliti na:

1. krađa umjetnina
2. krijumčarenje umjetninama
3. ilegalna trgovina
4. namjerno uništavanje umjetnina

5. krivotvorenje umjetničkih djela

6. nemaran odnos prema umjetninama

Doba krivotvorenja umjetničkih djela je počelo u 19. stoljeću. Krivotvorenjem nekog djela se želi postići što veća sličnost sa originalnim umjetničkim djelom po stilu, tematici, formi, tehnici, materijalu i drugim elementima originala (Landesman, 2011). Krivotvorenje nije isto što i kopiranje, jer kopija samo zamjenjuje original i ne koristi se za prevare, dok se krivotvorena stvara radi prevare i obmane, da bi se prodala kao original. S ciljem otkrivanja krivičnih djela iz oblasti krivotvorenja umjetničkih djela sve češće se angažuju eksperti. Prema podacima pojedinih autora, svjetskih tržištem cirkulira oko 50% krivotvorina (Dobovšek, 2007.).⁶

Pojedini autori smatraju da postoji nekoliko različitih tipova počinitelja ovih krivičnih djela, pa postoje oni koji se bave krađom umjetnina i kulturnih dobara iz razloga što im se za to stvorila prilika, tzv. situacijski kriminalitet/lopovi, zatim oni koji krađu sve predmete do kojih mogu doći, profesionalni počinitelji koji unaprijed znaju koji su predmeti od velike vrijednosti, počinioci koji su naručeni za vršenje aktivnosti u vezi sa krađom, krijumčarenjem i ilegalnom trgovinom kulturnih dobara, pri čemu se obično radi o osobama koje posjeduju stručno znanje o kulturnim dobrima. Posebna kategorija potencijalnih počinitelja su i osobe koje su zaposlene u muzejima i galerijama i koje su u neposrednoj blizini kulturnih dobara, objekata i predmeta, te su im omogućeni uslovi da se neometano bave ilegalnim aktivnostima u vezi sa istim. Mogu imati i ulogu insidera koji će odavati informacije ili uticati na prikriivanje tragova nakon izvršenja krivičnog djela, jer se vrijedni eksponati uglavnom čuvaju u institucijama, uz neadekvatne mjere osiguranja.

Sva kulturna baština prema Haškoj konvenciji, u slučaju rata, ima imunitet. Nasuprot tome, iz historije je poznato, da tokom ratova, konvencije nisu poštovane. Ekspresija ratni plijen (engl. *spolis of war*, lat. *spolium*), stara je koliko i rat. Tokom vijekova, nisu postojali ratovi bez pljački, spolijacija ili destrukcija kulturnog nasljeđa. Ove pljačke bile su najintenzivnije u rimsko vrijeme, a u kasnijoj historiji, za vrijeme napoleonskih pohoda i pod nacističkom Njemačkom tokom Drugog svjetskog rata, kada su mnoge ukradene i zaplijenjene umjetnine iz okupiranih zemalja odnošene u muzeje ili uništavane.⁷

Najveću crnu mrlju u Evropi predstavlja Italija. Samo u Italiji izvrši se četrdeset odsto ukupnog broja krađa u svijetu (misli se na krađe umjetnina i na ilegalno iskopavanje arheoloških ostataka). Prema procjeni UNESCO-a u Italiji se nalazi šezdeset procenata svjetskog kulturnog nasljeđa. Dok je s jedne strane meta kradljivaca, s druge strane, Italija je zemlja uvoznica umjetničkih predmeta namjenjenih crnom tržištu. Švicarska je locirana kao najpogodnija zemlja za pranje novca dobijenog ovom aktivnošću. Smatra se centrom za pranje novca, glavnom

⁶ Najviše su krivotvorena Van Gogh-ova djela, posebno njegove manje dokumentovane slike.

⁷ Korajlić, N., "Istraživanje krivičnih djela", 2012., str. 502.-503.

okretnicom trgovine ukradenim arheološkim predmetima i zemljom u kojoj se skladište dobra sumnjivog porijekla.⁸

Identifikacija ukradenih kulturnih dobara otežana je iz razloga što većina zemalja ne posjeduje fotografsku bazu podataka kulturnih dobara i umjetnina. Obzirom da se radi o prekograničnom kriminalitetu, jedino pravo rješenje bi predstavljala internacionalna baza kulturnih dobara i umjetnina. Policija je više usmjerena ka počiniteljima, nego ukradenim dobrima. Za uspješnu borbu protiv ove vrste kriminaliteta napori bi trebali biti usmjereni ka jačanju komunikacije policijskih službenika sa ekspertima iz ove oblasti, jer je realno nemoguće u dovoljnoj mjeri educirati policijske službenike, obzirom na složenost ove djelatnosti. Veoma je bitno da je javnost upoznata sa zakonskom legislativom, a na svijest građana je moguće uticati kroz različite kampanje i tako pospješiti stepen informiranosti generalno. Kada su u pitanju mjere prevencije ove vrste kriminaliteta, napori bi trebali biti usmjereni ka prevenciji krađa, ilegalnom uvozu i izvozu i ilegalnoj trgovini kulturnim dobrima.⁹ Mjere prevencije trebaju biti usmjerene ka širenju znanja i informacija o krijumčarenju i ilegalnoj trgovini kulturnim dobrima, te pooštrenoj kontroli u svim oblastima mogućeg djelovanja u vezi sa kulturnim dobrima. Pojedini autori smatraju da je znanje o kulturnim dobrima ograničeno, iz razloga što mnogi kupci kulturnih dobara, iako su dobri poznavaoци umjetnosti i kulture, ne znaju da li su predmeti koje kupuju ukradeni, a veoma rijetko pitaju ili su im su kupcima ponuđeni odgovori o porijeklu predmeta, što opet dovodi do zaključka da ne možemo ni naslutiti o koliko velikoj tamnoj broji ove vrste kriminaliteta je riječ. Kada je u pitanju odgovornost u vezi sa porijeklom i ilegalnom trgovinom umjetnina i kulturnih dobara, ona se može jednim dijelom odnositi i na kupce koji sami ne zahtjevaju informacije u vezi sa porijeklom umjetnina koje kupuju. U oblasti kulturnih dobara, jednako je bitno posvetiti pažnju kako ilegalnom uvozu, tako i kulturnim dobrima za koja postoji rizik od ilegalnog izvoza. Pijedina istraživanja ukazuju i na činjenicu da su neke umjetnine ukradene tokom dana od strane posjetilaca, a ne noću od strane profesionalnih kradljivaca.

Uslovi koji pogoduju razvoju organizovanog kriminaliteta u vezi sa kulturnim dobrima

Uslovi koji pogoduju razvoju organizovanog kriminaliteta iz oblasti krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima su:

- postojanje i potražnja kulturnih dobara na svjetskom tržištu
- viša potražnja u inostranstvu nego u zemlji
- smještaj kulturnih dobara, tj. nepostojanje adekvatne zaštite, jer su mnogi objekti od kulturnog značaja smješteni u neodgovarajućim

⁸ Samardžić, 2006; prema Milosavljević.

⁹ Korsell, L., Hedlund, G., Elwer, S., Vesterhav, D., Heber, A., "Cultural heritage - The Nordic Dimension", The Swedish National Council for Crime Prevention, Report 2006:2

- uslovima
- neorganizovana fizička zaštita
- neugrađena tehnička zaštita
- nezainteresovanost uposlenih da na adekvatan način zaštite kulturna dobra
- nedostatak zapisa i popisa kulturnih dobara, što kod krađe otežava njihovu identifikaciju
- sporo izvještavanje o novim nalazištima dobara od vrijednosti
- pronevjera eksponata
- mogućnost izmjene pojedinih predmeta, čime se skrivaju tragovi i olakšavaju prikrivanje i transfer
- nedovoljna koordinacija između institucija

Mjere prevencije protiv nedopuštene trgovine kulturnim dobrima

Krijumčarenje i ilegalna trgovina kulturnim dobrima, koje je u svim svojim oblicima izuzetno negativna društvena pojava, ima stalnu tendenciju ka razvijanju i dobijanju nove forme, a obzirom da ima oblik međunarodnog kriminaliteta, organizovane kriminalne skupine usavršavaju svoj modus operandi prilagođavajući se različitim uvjetima, koristeći nepovoljne društveno-političke i ekonomske uslove društva. Za uspješno otkrivanje, razjašnjavanje, dokazivanje, sprječavanje i suzbijanje krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima, neophodno je postojanje vjerodostojnih empirijskih istraživanja, informacija i podataka da bi se najprije precizno odredio obim prisutnosti obog kriminaliteta, kao i izrad ai pirmjena zakonske regulative. Iz navedenog možemo konstatovati da je to razlog nepostojanja stručnih i specijalizovanih kadrova u ovoj oblasti. Aktivnosti države u rješavanju ovog problema su od ključnog značaja iz razloga što su krijumčarenje i ilegalna trgovina kulturnim dobrima problem koji se nije rješavao na vrijeme, pa se

Veoma je bitno istražiti porijeklo umjetničkog djela razmjenom informacija kao ključnog alata u borbi protiv ilegalne trgovine kulturnim dobrima. Razmjena informacija ključni je alat u borbi protiv ilegalne trgovine kulturnim dobrima. Jako je važno istražiti i porijeklo kulturnog dobra. Veliki broj zemalja posjeduje baze podataka o nestalim ili otuđenim predmetima, pri čemu se sumnjivi predmeti provjeravaju u registru kulturnih dobara. Prevencija krijumčarenja kulturnih dobara se može osigurati skroz makrolokaciju i mikrolokaciju, pri čemu obezbjeđenje makrolokacije podrazumijeva udaljenost od stambene oblasti, prilazni putevi, regionalna pozicija. Mikrolokacija podrazumijeva mogućnost bezbjednog dolaženja do objekta u kojem se nalaze kulturna dobra, otvori na objektu, i dr.

UNESCO-ov ured u Veneciji izradio je 15-minutni edukacijski film o borbi protiv nedopuštene trgovine kulturnim dobrima u jugoistočnoj Evropi. Godine 1970. donesena je UNESCO-ova Konvencija o mjerama zabrane i sprječavanja

nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara. Njen cilj je bio suzbiti ili umanjiti nedopuštenu trgovinu kulturnim dobrima. Svaka nova zemlja koja potpiše, tj. usvoji ovaj dokument pomaže u borbi protiv krijumčarenja umjetnina. Borba protiv krijumčarenja i ilegalne trgovine kulturnim dobrima se može sprovesti preduzimanjem važnih mjera utvrđivanja zajedničkih minimalnih pravnih pravila za restituciju i povrat kulturnih dobara između država ugovornica, sa svrhom poboljšanja očuvanja i zaštite kulturne baštine u interesu svih.

Međunarodna zajednica je uključena u suzbijanje krivičnih djela na štetu kulturnih dobara i to odgovarajućim aktivnostima o zabrani krijumčarenja kulturnim dobrima. U tom pogledu donijeta je, unaprijed spomenuta Konvencija o mjerama zabrane i sprečavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara. Odredbe ove Konvencije obavezuju sve države članice da se sredstvima kojima raspolažu bore protiv međunarodnog izvoza, uvoza i prenosa svojine kulturnih dobara. Njihova materijalna, kulturna, historijska i umjetnička vrijednost, osigurava im opći društveni značaj. Institucije koje se bave promocijom i zaštitom kulturnih dobara i mjesta gdje se eksponati čuvaju trebale bi se razlikovati od drugih institucija u smislu planiranja i provođenja preventivnih mjera. Učinocima krivičnih djela je olakšan pristup informacijama u vezi sa krijumčarenjem kulturnih dobara iz razloga što veoma lako mogu stupiti u kontakt sa zaposlenim osobljem ustanove kulture koje će im dati potrebne podatke, a koje će oni iskoristiti pri planiranju izvršenja krivičnog djela. Ustanove kulture prezentacijom određenih ostvarenja umjetnosti i kulture učestvuju u njihovom prezentiranju i davanju informacija.

Za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, te određivanje mjera zaštite i nadzor, odgovorna su tijela državne, entitetske i kantonalne uprave i lokalne samouprave u području kulture, prostornog planiranja i uređenja prostora, zaštite životne sredine, graditeljstva, stambenih i komunalnih poslova, turizma, finansija, unutrašnjih poslova i pravosuđa u skladu sa zakonom i drugim propisima. Svi građani su dužni da brinu o zaštiti i očuvanju kulturnog dobra, te da nadležnoj instituciji kulture u oblasti zaštite prijave dobro za koje se pretpostavlja da ima svojstvo kulturnog dobra. Potreban je veći angažman ministarstva za kulturu, kao i ministarstva civilnih poslova, otvaranjem odjela za zaštitu djela od vrijednosti, nacionalnih spomenika, uopće kulturnog nasljeđa. Obzirom da ne postoje adekvatne mjere kojima je regulisana zaštita kulturnih dobara, Država Bosna i Hercegovina bi trebala uspostaviti poseban pravni režim na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, kao i specijalizovane službe i institucije čije će aktivnosti biti usmjerene ka represiji i prevenciji ilegalne trgovine i krijumčarenju kulturnim dobrima.

Literatura

1. Abadinsky H., "Organized Crime", Wadsworth Publishing, New York, 2004.
2. Brguljan, V., "Međunarodni sistem zaštite kulturnih i prirodnih dobara",

- Zagreb-Beograd 1985., Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, Koordinacioni odbor republičkih i pokrajinskih zavoda za zaštitu spomenika kulture i zavoda za zaštitu prirode SFRJ.
3. Česko Dž., "BiH ne suzbija ilegalnu trgovinu umjetninama", NetNovinar trening centra Mediacentra Sarajevo i Centra za istraživačko novinarstvo Zagreb, Sarajevo, 2007.
 4. Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba
 5. Korsell, L., Hedlund, G., Elwer, S., Vesterhav, D., Heber, A., "Cultural heritage - The Nordic Dimension", The Swedish National Council for Crime Prevention, Report 2006:2
 6. Korajlić, N., Dautbegović A., "Zbornik radova - krivičnopravni, kriminološki, kriminalistički i sigurnosni aspekt", Opća biblioteka Tešanj, 2011.
 7. Korajlić, N., "Istraživanje krivičnih djela", Sarajevo, 2012.
 8. Samardžić R., "Organizovani kriminal i nelegalne aktivnosti u vezi sa kulturnim dobrima u zemljama Zapadne Evrope", 2006.
 9. Samardžić, R., "Organizovani kriminalitet i nelegalne aktivnosti u vezi sa kulturnim dobrima", Stručni skup: Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite, 644-699, Beograd: Policijska akademija.
 10. U.S. Department of Justice, U.S. National Central Bureau of Interpol, Cultural Property Crimes Program, 2011.
 11. Zakon o sprovođenju Odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini

SMUGGLING AND ILLEGAL TRAFFICKING WITH CULTURAL GOODS

**Hana Korac
Mirela Amidzic**

Abstract

Smuggling and illegal trafficking with cultural goods presents a complex local and international problem which, by its character, falls under organized economic criminal activity. With enormous progress science and technology have made, criminal groups have perfected their way of working with the goal of gaining significant illegal property profits. Smuggling cultural goods as a cross-border criminal activity entails a cooperation of organized criminal groups at an international level. Even though this type of criminal activity has many similar characteristics with other types of organized crime, there are still significant differences between them. Attention of scientific public is mostly directed to legal legislative, different ways of protecting objects that hold arts and other means of prevention and what is necessary to do first is conduct thorough research to be even able to show those means of prevention that will be effective in fighting this type of criminal activity. Illegal trafficking with cultural goods is causing irreparable damage to both the goods themselves and the cultural heritage of national, tribal, indigenous or other communities, as well as to the heritage of all the people, especially by robbing archeological findings which results in an irreparable loss of archeological, historical and scientific heritage.

Key words: smuggling cultural goods, illegal trafficking with cultural goods, organized criminal activity, organized criminal groups